

УДК [37.013.42:316.362-053.6]:352

Л. В. Кальченко, Н. О. Островська

**ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО
БАТЬКІВСТВА МОЛОДІ В ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ГРОМАДИ ЯК УМОВА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА**

Батьківство є базовим життєвим призначенням, важливим станом та значущою соціально-психологічною функцією кожної людини. Деформація соціальних і моральних цінностей, що відбувається в останні роки, значно вплинула на свідомість молоді щодо шлюбу і створення сім'ї зокрема. Сучасна молодь, з одного боку, досить рано починає статеве життя, яке буває частіше непорядкованим, а з іншого, – психологічно не готова до створення сім'ї, усвідомлення місії батьків та відповідального батьківства. З огляду на це важливою проблемою сьогодення є формування усвідомленого ставлення молоді до батьківства, від рівня і якості якого залежить її здатність повною мірою виконувати батьківські обов'язки, сприяти здоровому розвитку дитини в сім'ї, розвивати власну батьківську компетентність, сприятиме рішенню проблеми дитячої бездоглядності і безпритульності, соціального сирітства у суспільстві. Отже, формування усвідомленого батьківства молоді є однією з найбільш актуальних та найбільш складних проблем, що вирішує соціально-педагогічна наука. Серед сучасних науковців, які досліджують різні аспекти проблеми формування усвідомленого батьківства можна зазначити вітчизняних дослідників – О. Безпалько, Л. Буніну, І. Дубінець, І. Звереву, Г. Лактіонову, О. Песоцьку, С. Толстоухову, І. Трубавіну та ін. Щодо зарубіжних науковців, серед них – А. Буттева, А. Брусиловський, Р. Овчарова, Г. Філіпова та інші.

Враховуючи актуальність проблеми формування усвідомленого батьківства молоді та необхідність пошуку ефективних механізмів вирішення проблеми дитячої бездоглядності і безпритульності в межах соціально-педагогічної науки і практики, **метою** нашої статті є змістовна характеристика технології формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади як умови попередження проблеми виникнення соціального сирітства.

Розкриваючи мету нашої роботи, звернемося до визначення сутності поняття **«соціально-педагогічна технологія формування усвідомленого батьківства молоді»**, під якою розуміємо сукупність послідовних і координованих операцій та процедур, що використовується для досягнення мети та вирішення завдань з формування усвідомленого батьківства молоді, які спрямовані на вироблення та удосконалення у молоді когнітивної, емоційної та операційної складових батьківства, а також формування особистісної

позиції молоді щодо виконання соціальної ролі батьків та створення сприятливих умов для гармонійного розвитку дитини у сім'ї й попередження явища соціального сирітства, бездоглядності та безпритульності дітей.

Технологія формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади – це своєрідний алгоритм послідовних дій (операцій, процедурних етапів, напрямів діяльності) суб'єктів територіальної громади щодо діагностики, планування й організації процесу формування усвідомленого батьківства молоді та оцінки результату даного процесу.

Розроблену технологію формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади ми будемо розглядати в межах соціально-профілактичного напрямку.

За О. Змановською, профілактика поведінки, яка відхиляється від норми передбачає систему загальних та спеціальних заходів на різних рівнях соціальної організації: загальнодержавному, правовому, суспільному, економічному, медико-санітарному, педагогічному та соціально-психологічному [1, с. 161], що в повній мірі відповідає специфіці формування усвідомленого батьківства молоді. Враховуючи це, формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади ми розглядаємо в рамках первинної профілактики девіантного батьківства, тобто дана діяльність спрямована на ліквідацію негативних чинників, які провокують прояви девіантного батьківства, а також на підвищення стійкості особистості до їх впливу, формування та закріплення когнітивної, мотиваційної та поведінкової складових батьківства.

Перейдемо до розкриття змісту технології формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади, який і розглянемо більш детально.

Розкриваючи зміст соціально-педагогічної технології формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади, а саме першої **процедури цілепокладання**, варто зазначити, що вона передбачає визначення мети та основних завдань технології формування усвідомленого батьківства молоді суб'єктами територіальної громади.

Метою технології формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади є популяризація ідеї усвідомленого батьківства серед молоді як неодмінної умови попередження виникнення проблеми соціального сирітства, бездоглядності та безпритульності дітей, а також підвищення рівня надання соціально-педагогічних послуг суб'єктами територіальної громади з формування усвідомленого батьківства та активізація молоді як суб'єкту територіальної громади в даній діяльності.

Завданнями технології формування усвідомленого батьківства молоді на рівні територіальної громади є:

- вироблення у молоді ґрунтовних соціально-медичних, психолого-педагогічних та морально-правових знань та умінь з усвідомленого батьківства;

- сприяння формуванню у молоді ставлення до батьківства як до життєвої цінності та формування мотивації на народження дитини у сім'ї; усвідомленості молоддю батьківської ролі щодо розвитку дитини на всіх вікових етапах її розвитку;

- сприяння розвитку соціального партнерства між державними та недержавними організаціями у територіальній громаді з метою популяризації ідей усвідомленого батьківства та попередження явища соціального сирітства, бездоглядності і безпритульності дітей;

- вироблення у молоді стійких знань та уявлень про поняття «громада», «територіальна громада», її основні види, суб'єкти, ресурси та послуги, які вона може надавати молодим людям щодо формування у них навичок усвідомленого батьківства;

- сприяння мотивації молоді на систематичне залучення до активної діяльності з формування усвідомленого батьківства як одного з суб'єктів цієї громади.

Відповідно до цих завдань наступною процедурою є **організаційно-діагностична**, яка передбачає:

1) *створення експериментальної структури з формування усвідомленого батьківства молоді* із залученням фахівців державних та громадських організацій територіальної громади, з метою встановлення між суб'єктами територіальної громади, що надають соціально-педагогічні послуги молоді з формування усвідомленого батьківства молоді, тісної взаємодії, розподілу та координації обов'язків.

Об'єднання зусиль команди фахівців у роботі з молоддю забезпечує комплексний вплив на процес формування усвідомленого батьківства: *психологи* допомагають молодим людям навчитись контролювати свій емоційний стан, конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, визначати свої потреби, усвідомлювати очікування та установки щодо майбутнього батьківства, формують ставлення до батьківства як до життєвої цінності і виробляють позитивні батьківські почуття до дитини; *медичні працівники* (лікар акушер-гінеколог, педіатр) формують уявлення про репродуктивну установку та репродуктивну поведінку, інформують щодо збереження репродуктивного здоров'я, гігієни харчування майбутньої матері, особливостей перенатального розвитку дитини, про вплив репродуктивного здоров'я батьків на майбутню дитину; *соціальні працівники* здійснюють інформаційну підтримку із соціальних та правових питань щодо батьківства: підвищують рівень знань молоді про права та обов'язки батьків та дітей у сім'ї, формують уявлення про основні фізичні й соціальні потреби дитини та роль батьків у їх задоволенні, про причини і прояви неусвідомленого батьківства, знання про відповідальність осіб за невиконання своїх батьківських обов'язків; надають інформацію про поняття «громада», «територіальна громада», її основні види, суб'єкти, ресурси та послуги, які вона може надавати молодим людям щодо формування у них навичок усвідомленого батьківства; стимулюють молодих людей до активної діяльності з

формування усвідомленого батьківства як одного з суб'єктів цієї громади; *соціальні педагоги* формують уявлення про особистісні якості «ідеальних» батьків, знання основ вікової педагогіки та психології, знання про можливі способи спілкування з дитиною та стилі виховання; уявлення про основні психолого-педагогічні потреби дитини і роль батьків у їх задоволенні, а також вміння диференціювати необхідний дитині рівень опіки на різних етапах розвитку; формують навички із догляду та виховання, вміння знаходити спільну мову з дитиною, навички організації ігрової діяльності для дітей; спрямовують молодь на дотримання демократичного стилю виховання.

2) *діагностику об'єкта формування усвідомленого батьківства* тобто конкретної цільової групи молоді та визначення її особливостей, яка *полягає у створенні соціально-діагностичної карти молоді територіальної громади* із зазначенням кількості молодих людей репродуктивного віку, молодих сімей, вагітних жінок у громаді, їх віку; кількості новонароджених та дітей віком до 3-х років тощо; *визначення їх рівня обізнаності* щодо соціально-медичних, психолого-педагогічних та морально-правових знань, сформованості умінь і навичок батьківства та рівня мотивації молоді до усвідомленого батьківства, основних проблем даного процесу, за допомогою наступних *методів*: анкетування, опитування, методів психодіагностики, аналіз незалежних характеристик, аналіз адміністративних документів, аналіз статистичних даних пологових будинків, відділів РАГС, закладів освіти та ін., а також складання соціальної карти громади.

Оскільки вікові межі молодого віку є досить великими (вік молоді відповідно Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» – від 14 до 35 років), для формування усвідомленого батьківства необхідно визначити конкретну категорію молоді (наприклад: учнівська молодь, студентська молодь, молоді подружжя, які ще не мають дітей, молоді подружжя, які очікують на дитину, молоді батьки та ін.) та будувати соціально-педагогічну діяльність з формування усвідомленого батьківства з урахуванням особливостей саме цієї вікової групи молоді, а також з урахуванням вихідного рівня сформованості усвідомленого батьківства та потреб молоді в територіальній громаді, в якій здійснюється соціально-педагогічна діяльність з формування усвідомленого батьківства та попередження соціального сирітства.

Процедура діагностики передбачає також *визначення стану справ у територіальній громаді* за допомогою таких соціологічних методів, як: опитування (інтерв'ю, анкетування) молоді – членів громади; опитування надавачів соціально-педагогічних послуг – працівників ЦСССДМ, РАГС, закладів освітньої сфери, жіночих консультацій, кабінетів педіатра та ін.; аналіз адміністративних документів, які надають інформацію щодо основних проблем формування усвідомленого батьківства молоді.

3) *діагностику суб'єктів соціально-педагогічної діяльності з формування усвідомленого батьківства молоді* щодо з'ясування їх компетентнісного потенціалу з формування усвідомленого батьківства молоді та *діагностики наявних ресурсів* – законодавчої бази, матеріально-технічних умов та можливостей територіальної громади, знань, умінь, професійних навичок працівників різних державних та громадських організацій – суб'єктів формування усвідомленого батьківства – представників всіх організацій, що здійснюють соціально-педагогічну діяльність з формування усвідомленого батьківства молоді у конкретній територіальній громаді: закладів освітньої сфери, закладів та організацій соціального спрямування, неурядових організацій, за допомогою *методів* опитування, інтерв'ю, анкетування та аналізу даних і документів державних та інших місцевих організацій.

4) *науково-технологічне забезпечення ефективного процесу організації роботи фахівців*, представників територіальної громади, з формування усвідомленого батьківства молоді, змістовне наповнення соціально-педагогічної діяльності з формування усвідомленого батьківства молоді на кожному з її етапів за допомогою тренінгової програми *«Територіальна громада як осередок формування усвідомленого батьківства молоді»*.

5) *планування заходів з формування усвідомленого батьківства молоді* в діяльності територіальної громади відповідно вікових груп молоді та рівня сформованості їх знань, умінь та навичок щодо усвідомленого батьківства.

Наступним кроком алгоритму соціально-педагогічної технології формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади є **змістовно-операційна процедура**, яка пов'язана з процесом безпосереднього здійснення соціально-педагогічної діяльності суб'єктами територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді, що реалізується через *комплексну програму формування усвідомленого батьківства молоді «Щасливе батьківство в щасливій родині»* (далі Програма «Щасливе батьківство в щасливій родині»).

Метою даної Програми є підвищення рівня знань молоді про сучасні погляди на батьківство, сприяння виробленню у молоді усвідомленого ставлення до зачаття, народження та виховання дитини через формування когнітивної, емоційної та поведінкової складових батьківства, активізації молоді як суб'єкта територіальної громади з формування усвідомленого батьківства.

Визначена мета може бути досягнута за допомогою таких *завдань*:

- сприяння формуванню ставлення молоді до сім'ї й батьківства як до життєвої цінності;
- вироблення у молоді позитивних репродуктивних та батьківських установок;
- формування у молоді високого рівня знань, умінь і навичок з усвідомленого батьківства;

- вироблення у молоді прагнення до самоосвіти й самовдосконалення стосовно усвідомленого батьківства;
- формування у майбутніх батьків уміння використовувати ресурси громади для створення умов гармонійного розвитку дитини;
- підвищення активності молоді як суб'єкту територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді;
- запобігання виникненню таких негативних явищ, як небажана вагітність, неповні сім'ї, соціальне сирітство та жорстоке поводження з дітьми у сім'ї.

Дана Програма має п'ять основних напрямів:

I. *Соціально-медичний* – який спрямовано на підвищення знань потенційних батьків про вплив репродуктивного здоров'я батьків на майбутню дитину; формування уявлення про репродуктивну установку та репродуктивну поведінку; вироблення знань про перенатальний розвиток дитини, а також про основи психофізіологічного розвитку дитини до трьох років; сформувати уявлення про основні фізичні і соціальні потреби дитини та роль батьків у їх задоволенні.

II. *Просвітньо-правовий* – метою якого є ліквідація прогалін у знаннях молоді стосовно прав і обов'язків батьків та дітей у сім'ї, змісту законів («Про охорону дитинства», Конвенції ООН про права дитини, Сімейного кодексу); формування уявлення про причини, прояви і наслідки неусвідомленого батьківства; вироблення знань про відповідальність осіб за невиконання своїх батьківських обов'язків

III. *Психолого-педагогічний* – що вирішує завдання формування уявлення молоді про особистісні якості ідеальних батьків; знань стосовно основ вікової педагогіки і психології; знань про можливі способи спілкування з дитиною та стилі, форми й методи виховання; уявлень про основні психолого-педагогічні потреби дитини та роль батьків у їх задоволенні.

IV. *Ціннісно-поведінковий* – який спрямовано на формування у молоді: ставлення до батьківства як до життєвої цінності; визначених репродуктивних й батьківських установок та очікувань; умінь і навичок з усвідомленого батьківства: вмінь диференціювати необхідний дитині рівень опіки на різних етапах розвитку; сформованих навичок із догляду й виховання; вмінь знаходити спільну мову з дитиною; навичок організації ігрової діяльності для дітей; вмінь контролювати свій емоційний стан, вирішувати конфліктні ситуації, прогнозувати наслідки дій; спрямованість на дотримання демократичного стилю виховання.

V. *Активізації молоді як суб'єкта громади* – спрямовано на формування знань і уявлень молоді про громаду, територіальну громаду, її основні види, суб'єкти, ресурси та послуги, які вона може надавати молодим людям щодо формування у них навичок усвідомленого батьківства; виробити мотивацію молоді на систематичну активну діяльність з формування усвідомленого батьківства як одного з суб'єктів цієї громади.

Кожен з означених напрямів комплексної програми формування усвідомленого батьківства молоді «*Щасливе батьківство в щасливій*

родині» реалізується за допомогою різних методів і видів технологій таких як: освітні інтерактивні технології, соціальна терапія (психодрама, арт-терапія, терапія самовиховання), соціальне консультування та має наступні **блоки**: 1) соціально-просвітницький тренінг для молоді «Усвідомлене батьківство як умова сімейного благополуччя»; 2) соціально терапевтичні групи (психодрама, арт-терапія, терапія самовиховання); 3) консультації фахівців – суб'єктів територіальної громади (медичні, психологічні, правові); 4) соціально-просвітницький тренінг для молоді «Молодь як суб'єкт громади з формування усвідомленого батьківства».

Останньою процедурою алгоритму розробленої нами соціально-педагогічної технології є **оціночно-результативна процедура**, в межах якої здійснюється аналіз проведеної роботи, підведення підсумків упровадження комплексної програми формування усвідомленого батьківства молоді «Щасливе батьківство в щасливій родині» та надання за потребою додаткових послуг молоді з формування усвідомленого батьківства.

Аналіз ефективності результатів процесу формування усвідомленого батьківства молоді на даному етапі здійснюється з урахуванням критеріїв ефективності формування усвідомленого батьківства молоді: когнітивного, ціннісно-поведінкового та критерію якості надання послуг громадою з формування усвідомленого батьківства молоді, за допомогою таких методів як: інтерв'ю, анкетування, тестування, бесіда; включене та опосередковане спостереження; кількісна та якісна обробка даних за допомогою методів математичної статистики для порівняння і підтвердження отриманих результатів впроваджуваної технології формування усвідомленого батьківства молоді.

Результатом упровадження соціально-педагогічної технології формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади повинні стати: сформованість у молоді ґрунтовних соціально-медичних, психолого-педагогічних та морально-правових знань та умінь з усвідомленого батьківства; сформованість у молоді ставлення до батьківства як до життєвої цінності та стійка мотивація на народження дитини у сім'ї; визначена позитивна особистісна позиція молоді щодо виконання соціальної ролі батьків та створення сприятливих умов для гармонійного розвитку дитини у сім'ї й попередження явища соціального сирітства, бездоглядності та безпритульності дітей; високий рівень соціального партнерства між державними та недержавними організаціями в територіальній громаді, з метою популяризації ідей усвідомленого батьківства; стійкі знання та уявлення молоді про поняття «громада», «територіальна громада», її основні види, суб'єкти, ресурси і послуги, які вона може надавати молодим людям щодо формування у них навичок усвідомленого батьківства; висока мотивація молоді на систематичне залучення до активної діяльності з формування усвідомленого батьківства як одного з суб'єктів територіальної громади.

Послідовність операцій і процедур соціально-педагогічної технології формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади більш наочно представлена нами на рис. 1.

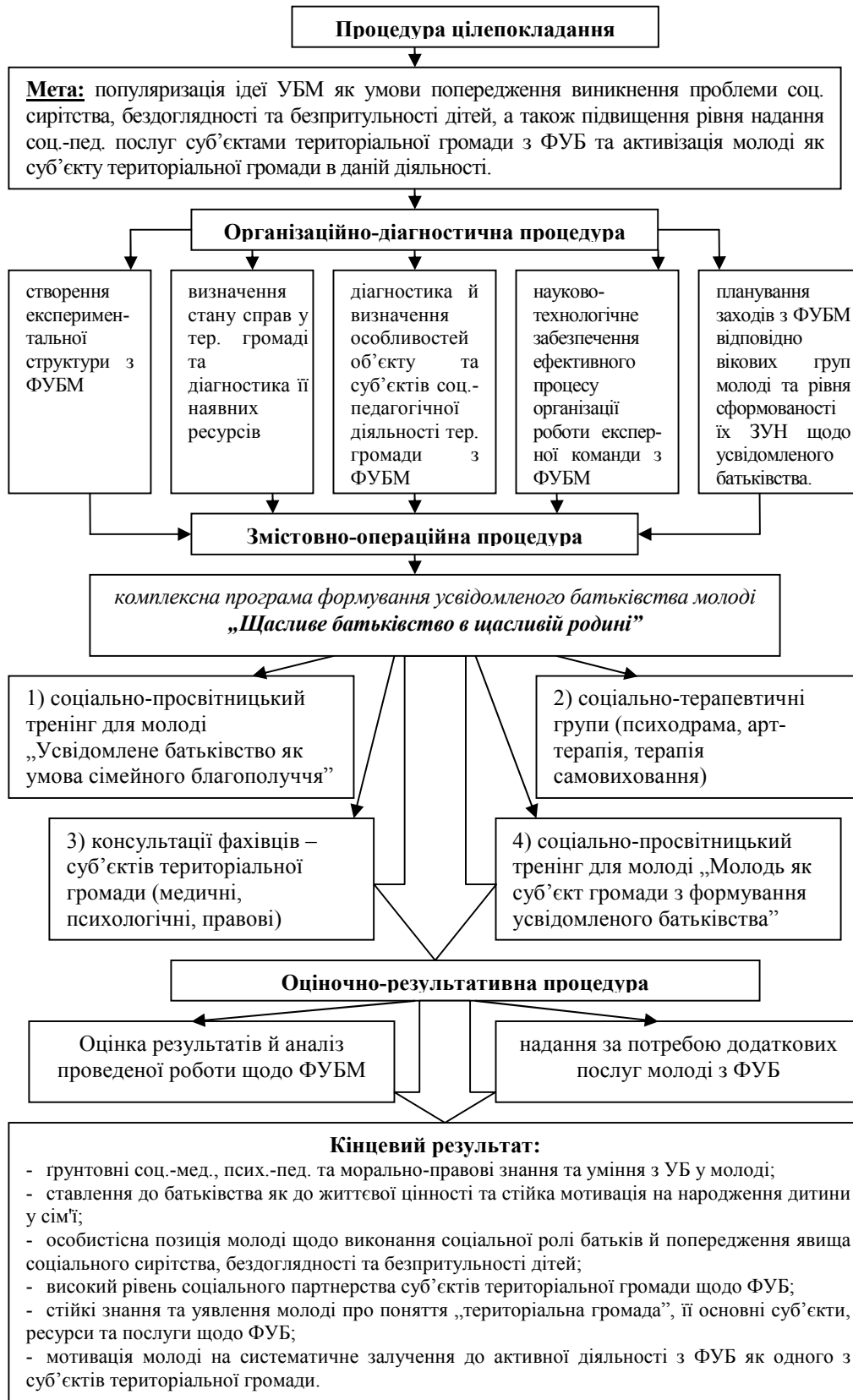

Рис. 1. Технологія формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади

Запропонована схема соціально-педагогічної технології наочно представляє основні технологічні напрями та можливі методи роботи суб'єктів територіальної громади щодо формування усвідомленого батьківства молоді. У конкретному випадку, зміст процедур та використання тих чи інших методів залежить від особливостей категорії молоді, типу громади та можливостей суб'єктів територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді, враховує стан справ, ресурсів, особливостей суб'єктів соціально-педагогічної діяльності у територіальній громаді та соціально-психологічних особливостей молоді як об'єкт-суб'єкту з формування усвідомленого батьківства.

Резюмуючи все вище означене, ми вважаємо, що розроблена нами соціально-педагогічна технологія формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади є важливим практичним механізмом процесу формування усвідомленого батьківства молоді суб'єктами територіальної громади, що сприяє його ефективності та результативності.

Список використаної літератури

1. Змановская Е. В. Девиантология. (Психология отклоняющегося поведения) : [учебное пособие для студентов вузов] / Е. В. Змановская. – М. : «Академия», 2008 (2009). – 288 с.

Кальченко Л. В., Островська Н. О. Технологія формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади як умова попередження проблеми соціального сирітства

У даній статті визначено сутність понять «соціально-педагогічна технологія формування усвідомленого батьківства молоді», «технологія формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади»; розкрито мету, завдання, зміст та процедурні етапи соціально-педагогічної технології формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади; визначено конкретний алгоритм даного процесу та його процедури, що являють собою послідовні, взаємопов'язані й взаємодоповнюючі складові більш ефективного процесу формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади як умови попередження проблеми соціального сирітства, бездоглядності та безпритульності дітей.

Ключові слова: усвідомлене батьківство, соціально-педагогічна технологія формування усвідомленого батьківства молоді, технологія формування усвідомленого батьківства молоді в діяльності територіальної громади.

Кальченко Л. В., Островская Н. А. Технология формирования осознанного родительства молодежи в деятельности территориального сообщества как условие предупреждения проблемы социального сиротства

В данной статье определены сущность понятий «социально-педагогическая технология формирования осознанного родительства молодежи», «технология формирования осознанного родительства молодежи в деятельности территориального сообщества»; раскрыта цель, задачи, содержание и процедурные этапы социально-педагогической технологии формирования осознанного родительства молодежи в деятельности территориального сообщества; определён конкретный алгоритм данного процесса и его процедуры, которые представляют собой последовательные, взаимосвязанные и взаимодополняющие составляющие более эффективного процесса формирования осознанного родительства молодежи в деятельности территориального сообщества как условия предупреждения проблемы социального сиротства, безнадзорности и беспризорности детей.

Ключевые слова: осознанное родительство, социально-педагогическая технология формирования осознанного родительства молодежи, технология формирования осознанного родительства молодежи в деятельности территориального сообщества.

Kalchenko L. V., Ostrovska N. A. Technology of Responsible Parenthood of Young People in the Territorial Community as a Condition Preventing the Problem of Child Abandonment

In this article are defined the essence of the concepts of „social and pedagogical technology of responsible parenthood youth”, „technology of responsible parenthood of young people in the territorial community”, disclosed the purpose, objectives, content and procedural steps of social and educational technology formation of conscious parenting youth in the territorial community; are defined a specific algorithm of this process and its procedures, which submitted a consistent, interconnected and mutually reinforcing components of a more efficient process for the formation of responsible parenthood of young people in the territorial community as a condition preventing the problem of child abandonment and neglect of children.

Key words: responsible parenthood, socio-pedagogical technology of responsible parenthood youth, technology of responsible parenthood of young people in the territorial community.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.